

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Тіньова економіка»

Ступінь освіти	бакалавр
Освітня програма	«Міжнародні економічні відносини»
Тривалість викладання	Одна четверть
Заняття:	II семестр 2025/2026 н. р.
Лекції	18годин
Практичні	9 годин
Мова викладання	українська
Кафедра, що викладає	Економічної теорії та міжнародних економічних відносин

Сторінка курсу в НТУ «ДП»: <https://etop.nmu.org.ua/ua/stud/method.php>

Інформація про викладачів:

Пилипенко Юрій Іванович	Професор, д. е. н.
Персональна сторінка	https://etop.nmu.org.ua/ua/teachers/pelepenkoy/index.php
Е-пошта:	pylypenko.yu.i@nmu.one

1. Анотація навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Тіньова економіка» спрямована на вивчення природи та форм прояву тіньових економічних процесів, з'ясування їх національних та світових особливостей, розуміння специфіки форм та методів протидії тіньовій економічній діяльності. У ході вивчення даної дисципліни студенти отримують теоретичні знання з проблематики тіньової економіки, опанують методологію аналізу масштабів тіньової економічної діяльності, з'ясують форми та методи протидії даним процесам. Курс передбачає роботу з теоретичними моделями, емпіричними даними та базується на використанні сучасних інформаційних технологій.

Цей курс побудовано на засадах студентоцентрованого підходу (Student-Centered Approach), який розглядає здобувача вищої освіти як суб'єкта з власними унікальними інтересами, потребами й досвідом, що спроможний виступати самостійним і відповідальним учасником освітнього процесу.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни полягає у формуванні у здобувачів відповідних дисциплінарних компетентностей щодо розуміння сутності тіньової економіки, методичних основ її вимірювання, форм та методів протидії тіньовій економічній діяльності.

Завдання дисципліни:

- формування економічного мислення та професійних компетентностей у студентів освітньої програми;
- засвоєння основних категорій дисципліни та закономірностей функціонування тіньової економіки;
- формування уявлення про масштаби та форми тіньової економічної діяльності;
- з'ясування особливостей мікро- та макрометодів виміру тіньової економіки;
- формування здатності до критичного осмислення проблем функціонування неформальної економіки в Україні та світі;
- активізація творчого пошуку студентів у вирішенні складних проблем боротьби з тіньовою економічною діяльністю.

3. Результати навчання

Реалізація поставлених завдань дозволяє забезпечити наступні програмні результати навчання:

ПРН 7	Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.
ПРН 12	Здійснювати комплексний аналіз складних економічних систем, зіставляти та порівнювати їх складові, оцінювати й аргументувати оцінки результативності їх функціонування.

3. Структура курсу

Лекційні заняття

Тема 1. Загальна характеристика тіньової економічної діяльності

Підходи до визначення тіньової економіки. Сутність та критерії класифікації тіньової економічної діяльності. Типи тіньової економіки: прихована, сіра (неформальна), чорна (нелегальна).

Причини розвитку тіньової економіки: антропологічні, економічні, правові, соціально-політичні, соціальні, адміністративні. Функції тіньової економіки.

Соціальні та економічні наслідки тіньової економіки

Тема 2. Методологія оцінки тіньової економіки

Особливості виміру тіньових економічних процесів. Макроекономічні методи вимірювання тіньової економіки: класифікація. Алгоритм застосування методів розходжень та технологічних коефіцієнтів. Структурний метод. Монетарний та експертний методи. Метод м'якого моделювання. «Італійський» метод. Індекс п'яти макроекономічних показників.

Мікрометоди вимірювання тіньової економіки: опитувань, відкритої перевірки. Особливості застосування спеціальних методів: бухгалтерського, документального та

економічного аналізу. Застосування методів вимірювання тіньової економіки в Україні.

Тема 3. Роль тіньової економіки у розвитку економічних систем

Тіньова економіка як елемент всесвітньої економічної історії. Особливості тіньової економічної діяльності на різних етапах еволюції людства.

Тіньова економіка як фактор прискорення і гальмування суспільного розвитку. Особливості конкуренції легальної та нелегальної економіки. Внесок тіньової економіки в національне багатство.

Тенденції розвитку тіньових процесів в глобалізованому світі. Офшорні зони та їх види.

Тема 4. Корупція

Сутність тіньового економічного циклу. Корупція та її види: хабарництво, зловживання владою або посадовим становищем в корисливих цілях, шахрайство, вимагання, кумівство.

Типологія корупційних відносин. Показники вимірювання рівня корупції. Причини та соціально-економічні наслідки корупції.

Тема 5. Специфікація тіньової економіки в Україні

Історичні причини розвитку тіньових відносин в Україні. Особливості розвитку тіньових економічних процесів в СРСР та у пострадянському просторі. Особливості функціонування тіньової економіки в Україні.

Структура і форми тіньового бізнесу в Україні. Особливості прихованої, неформальної та нелегальної економіки. Напрямки державної політики детінізації економіки в Україні

Тема 6. Форми і методи боротьби з тіньовою економікою

Інституційні передумови зменшення масштабів тіньової економічної діяльності. Роль громадянського суспільства в мінімізації масштабів тіньової економічної діяльності.

Нормативно-правові аспекти боротьби з економічною злочинністю. Світові особливості протидії нелегальному бізнесу.

Формування правових умов для легалізації тіньової економіки. Економічні, соціальні та політичні механізми зменшення масштабів тіньової економічної діяльності.

4. Технічне обладнання та/або програмне забезпечення*

Мультимедійне обладнання. На лекційних заняттях обов'язково мати з собою гаджети з можливістю підключення до Інтернету. Перевірений доступ з ПК чи

мобільного гаджету до застосунків Microsoft Office: Teams, Moodle; Zoom. Інстальований на ПК та мобільних гаджетах пакет програм Microsoft Office (Word, Excel, Power Point). Активованій акаунт університетської пошти (student.i.p.@nmu.one) на Офіс365. Дистанційна платформа MOODLE. На практичних заняттях необхідні калькулятори.

5. Система оцінювання та вимоги

Сертифікація досягнень студентів здійснюється за допомогою прозорих процедур, що ґрунтуються на об'єктивних критеріях відповідно до «Положення про оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти НТУ «Дніпровська політехніка»»https://www.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/Regulations_on_evaluation_of_educational_results.pdf. Досягнутий рівень компетентностей відносно очікуваних, що ідентифікований під час контрольних заходів, відображає реальний результат навчання студента за дисципліною.

5.1. Оцінювання навчальних досягнень студентів НТУ «ДП» здійснюється за рейтинговою (100-бальною) та інституційною шкалами. Остання необхідна (за офіційною відсутністю національної шкали) для конвертації (переведення) оцінок мобільних студентів.

Рейтингова шкала	Інституційна шкала
90 – 100	відмінно
75-89	добре
60-74	задовільно
0-59	незадовільно

5.2. Здобувачі вищої освіти можуть отримати підсумкову оцінку з навчальної дисципліни на підставі поточного оцінювання знань. Поточна успішність складається з оцінок за індивідуальне завдання (максимально оцінюється у 80 балів, які включають: 60 балів – за виконану письмову роботу; 20 балів – за презентацію індивідуального завдання.), за роботу на семінарських/практичних заняттях – 20 балів. Отримані бали за всіма видами робіт підлягають сумуванню і формують підсумкову оцінку за вивчення навчальної дисципліни, яка максимально може дорівнювати 100 балам.

Якщо студент набрав за результатами поточного контролю менше 60 балів – він виконує письмову комплексну роботу за дисципліною у форматі реального часу, відведеного для заліку.

5.3. Критерії оцінювання *індивідуальних завдань*:

60 балів: Зазначено актуальність теми, представлено вичерпну інформацію про певну економічну проблему, наведено статистичні дані про її стан та тенденції розвитку, окреслено шляхи її вирішення в економічній теорії.

50 балів: Зазначено актуальність теми, представлено вичерпну інформацію про певну економічну проблему, не представлено статистичних даних про її стан та тенденції розвитку, окреслено шляхи її вирішення в економічній теорії.

40 балів: Зазначено актуальність теми, представлено вичерпну інформацію про

певну економічну проблему, не представлено статистичних даних про її стан та тенденції розвитку, не окреслено шляхи її вирішення в економічній теорії.

20 балів: студент просто переказав основний зміст проблеми за підручником без її аналізу;

0 балів: робота відсутня, або виконано не за профілем дисципліни.

6. Політика курсу

6.1. Політика щодо академічної доброчесності

Академічна доброчесність здобувачів вищої освіти є важливою умовою для опанування результатами навчання за дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі). Політика щодо академічної доброчесності регламентується положенням «Положення про систему запобігання та виявлення плагіату у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка».

http://www.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/System_of_prevention_and_detection_of_plagiarism.pdf

У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

6.2. Комунікаційна політика

Здобувачі вищої освіти повинні мати активовану університетську пошту. Обов'язком здобувача вищої освіти є перевірка один раз на день (щодня) поштової скриньки на Офіс365 та відвідування групи у Telegram-каналі. Рекомендуємо створити профілі та підписатися на сторінки кафедри економічної теорії та міжнародних економічних відносин в соціальних мережах Facebook, Instagram. Протягом тижнів самостійної роботи обов'язком здобувача вищої освіти є робота з дистанційним курсом «Тіньова економіка» (www.do.nmu.org.ua). Усі письмові запитання до викладачів стосовно курсу мають надсилатися на університетську електронну пошту.

6.3. Політика щодо перескладання

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

6.4. Відвідування занять

Для здобувачів вищої освіти денної форми відвідування занять є обов'язковим. Поважними причинами для неявки на заняття є хвороба, участь в університетських заходах, відрядження, які необхідно підтверджувати документами у разі тривалої (два

тижні) відсутності. Про відсутність на занятті та причини відсутності здобувач вищої освіти має повідомити викладача або особисто, або через старосту. Якщо здобувач вищої освіти захворів, ми рекомендуємо залишатися вдома і навчатися за допомогою дистанційної платформи. Здобувачу вищої освіти, чий стан здоров'я є незадовільним і може вплинути на здоров'я інших здобувачів вищої освіти, буде пропонуватися залишити заняття (така відсутність вважатиметься пропуском з причини хвороби). Практичні заняття не проводяться повторно, ці оцінки неможливо отримати під час консультації. За об'єктивних причин (наприклад, міжнародна мобільність) навчання може відбуватися дистанційно (в онлайн-формі) за погодженням з викладачем.

6.5. Політика щодо оскарження оцінювання

Якщо здобувач вищої освіти не згоден з оцінюванням його знань він може оскаржити виставлену викладачем оцінку у встановленому порядку.

6.6 Участь в анкетуванні

Наприкінці вивчення курсу та перед початком сесії здобувачу вищої освіти буде запропоновано анонімно заповнити електронні анкети, що розміщено на сайті кафедри маркетингу: <https://forms.office.com/Pages/ResponsePage.aspx?id=p4K7bIuPIU6JIujdHwPmNsbMRMqEYNtIpXFCoj4k6U9UNTJNUIFEMjUwTDZYNVpBUFo0T1dUNkhESi4u> та у Microsoft Forms Office 365, які буде розіслано на Ваші університетські поштові скриньки. Заповнення анкет є важливою складовою Вашої навчальної активності, що дозволить оцінити дієвість застосованих методів викладання та урахувати Ваші пропозиції стосовно покращення змісту навчальної дисципліни «Тіньова економіка».

7. Методи навчання

Лекційні заняття мають інтерактивний, науково-пізнавальний характер. Застосовуються проблемні, інтерактивні, інформаційно-комп'ютерні, саморозвиткові, колективні та інтегративні, контекстні технології навчання, лекції-дискусії, технології змішаного навчання. На практичних заняттях застосовуються методи аналізу, синтезу, порівняння, інтерактивні методи, ділові ігри, коучинговий підхід у викладанні, підготовка презентацій з використанням сучасних програмних засобів. На заняттях відбуваються дискусії. Використовуються інтерактивні стратегії навчання для заохочення мовлення: мозковий штурм, обговорення; діяльність у парах, групах.

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Антикорупційна політика в Україні. Структурно-логічні схеми : навч. посіб. / В. І. Василичук, С. С. Чернявський, І. М. Купранець. – Київ : Кандиба Т. П., 2016. – 117 с.

2. Антикорупційні засади діяльності органів влади : наук.-практ. посіб. / [М. К. Вишневська ін.] ; за заг. ред. А. В. Роздайбіди. – Харків : Мадрид, 2014. – 382 с.

3. Головченко О. Тіньова економіка регіону: підходи, оцінки, сценарії / О. Головченко, В. Захарченко ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Міжнар. гуманіт. ун-т. – Одеса : Лерадрук, 2012. – 160 с.
4. Корупція в Україні: питання протидії / [В. М. Гаращук та ін. ; редкол.: С. Г. Серьогіна (голова) та ін. ; за заг. ред. В. М. Гаращука]. – Харків : Панов А. М., 2015. – 165 с.
5. Куслулакос Я., Саріогло В., Терещенко Г. Неофіційна економіка в Україні: вимірювання та оцінка впливу на доходи населення. Навчальний посібник. – К. – 2016. – 136 с.
6. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика — Київ — 2013. - 239 с.
7. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро- та мікрівимір / [О. В. Черевко та ін.]. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2014. – 441 с.
8. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов; за заг. ред. Я. А. Жаліла. — К.: НІСД, 2018. - 96 с.

Додаткові

1. Базалук О. О. Корупція в Україні: ментальність правителів і доля народу: геофілософія України / О. Базалук. – Київ : МФКО, 2016. – 253 с.
2. Засянська О.В. Теоретичні основи боротьби з тіньовою економікою // Актуальні проблеми економіки. – 2018. – № 4. – С. 76-84.
3. Кіржецький Ю. І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні : монографія / Ю. І. Кіржецький. – Львів : Ліга-Прес, 2013. – 170 с.
4. Огребя С.В. Статистичне оцінювання масштабів тіньової економіки України // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики. Зб. наук. пр. Вип. 6. - 2017. - с. 353-359.
5. Онищенко С. В. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження : монографія / С. В. Онищенко, О. А. Пугач. – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – 337 с.
6. Флурі Ф. Антикорупційні заходи в Україні після Революції гідності: ключові законодавчі аспекти / Ф. Флурі, В. Бадрак. – Женева ; Київ : АДЕФ-Україна, 2016. – 223 с.
7. Європейський досвід протидії корупції: теорія та практика : аналіт. огляд / за заг. ред. В. В. Чернея. – Київ : НАВС, 2016. – 235 с.